

Antik Yunan Tarihine Giriş: 17. Dersin Metni

6 Kasım 2007

1. Bölüm: Peloponessos Savaşının Önemi ve Onun Sürekli Değeri

Profesör Donald Kagan: Bundan sonraki birkaç hafta süresince Büyük Peloponessos Savaşı'nın nasıl başladığına bakacağız. Bu konu Yunanlılar için çok büyük bir önem taşımakta, Antik Yunanlılar hakkında araştırma yapanlar için her şeyden daha fazla ilgi çekmektedir; biraz ne denli önem taşıdığından, biraz da, bence asıl daha da fazla olarak savaşa katılan birisi, Atinalı Olorus'un oğlu, Thukydides tarafından anlatılmış olduğundandır; kendisi binlerce yıldır tarihin en muhteşem tarihçilerinden birisi olarak görülür, hatta tarih boyunca bilinen en erken ikinci tarihçi sayılır ve en çok saygı görenler arasındadır. Bence belki de bugün, tarih boyunca hiç saygı duyulmadığı kadar kendisine saygı duyulmaktadır, çünkü kendisi Batı'nın ve hatta tüm dünyanın düşünüş tarzını, tüm dünyayı ciddi boyutlarda etkilemiştir.

20. yüzyıldan beri 1. ve 2. Dünya Savaşları, daha sonra da Soğuk Savaş üzerinde o zaman çalışmalar yürütenler oldukça aydınlatıcı olduklarından, Thukydides'in Peloponessos Savaşı hakkında yazdıklarından çok yararlanmışlardır. Kendisinin tarih ve savaş hakkındaki görüşleri ve ayrıca uluslararası ilişkiler, toplumların büyük gruplar halindeyken davranışları, politika, diplomasi ve savaş içeren birçok konu hakkında, yazdığı hikâyeler bütün bu nedenlerden dolayı diğerlerinin yazdıklarından çok daha dikkatle ele alınmıştır.

5. yüzyılın sonundaki 30 yıl boyunca Atina İmparatorluğunun Sparta ittifakına karşı savaştığını biliyorsunuz; bu berbat savaş tüm Yunan dünyasını ve Yunanlıların uygarlığını sonsuza dek değiştirmişti. 5. yüzyıldaki Yunan perspektifine göre Peloponessos Savaşı belki de bir dünya savaşı olarak görülmeliydi. Sırf Yunanlıları içeriyor olması bunun pek doğru olmayacağını gösterir. Thukydides'in ortaya koyduğu noktaların birisi de budur. Persler bu alanda önemli bir rol oynayacaklarında, aynen Makedonyalılar, Sicilya'daki ve İtalya'daki toplumlar gibi... Dolayısıyla Yunan bakış açısından bunun bir çeşit dünya savaşı olarak düşünülmemesi için neden yoktu.

Ciddi boyutlarda mahvolan hayat ve mülkiyet Yunan tarihinde bir dönüm noktası oluşturmuş, sınıflar arasında oluşan bölünmeyi ve düşmanlığı daha da tetiklemişti; Yunan devletleri içten bölünmekte, – yani Yunan dünyasında iç savaşların oluşmasına ön ayak olmuş, tarih boyunca şehirlerdeki sınıflar arasında dengesizlik daha da sonra şehirlerarasındaki anlaşmazlıklar haline gelmişti. Bu duruma baktığımızda bu durumun Yunan toplumların dışarıdan gelecek tehlikelere karşı dirençlerini azalttığını görebiliriz, hatta bu durum onların özgürlüklerini kaybetmelerine neden dahi olabilecek nitelikteydi.

Bir çok açıdan bakıldığında savaş trajik bir olay olarak, güven ve ümit dolu bir dönemin sonu olarak görülmeli; işte bunu vurgulamak istiyorum. Pers Savaşları ile Peloponessos

Savaşı arasındaki 50 yıllık döneme bakarsak, Yunan toplumunun en muhteşem dönemi olarak nitelendirebiliriz; Yunan olarak nitelendirdiğim o kadar çok şey bu dönemde ortaya çıkartılmış ve geliştirilmişti ki, bu dönemde insanların gelecekte neler geliştireceklerinin göstergesi olan kapasiteleri konusunda birçok veri ortaya çıkmıştır. Ama bence bunlar, Peloponessos Savaşı nedeniyle, her şey tersine döndü ve karanlık bir dönem yaşanmaya başlandı.

Bu savaş Yunan hayatında bir örneği görülmeyen bir vahşet içermektedir; Yunan savaşının o zamana dek gelişmiş tüm kurallarının çiğnendiği ve uygarlık ve vahşet arasındaki ince çizginin yok olduğu bir dönemdi bu. Thukydides'e dahi bu şekilde düşünmek eskiye dayanıyor olarak gelmekteydi. En azından benim için böyle; bize tarih hakkında ne denli önemli şeyler öğrettiğini anladığımda görmüştüm bunu, vahşetin üzerinde onu kaplayan aslında çok ince bir örtü var, toplumlarda insanlığın içinde bulunan hayvanlık, en kötü ve vahşi şekliyle toplumlar tarafından örtülerek uygarlık adı altında saklanır. Savaşlarsa toplumların yarattığı kontrollü ortamların sonlandırılmalarıyla sorumludur.

Savaş ilerledikçe artan kızgınlık, hüsrana, intikam hırsı insanları yakalanan düşmanların sakatlanmaları ve öldürülmelerine doğru gittikçe artan bir vahşete itelemekteydi; çukurlara atılan düşmanlar, susuzluktan, açlıktan ve korumasızlıktan ölüme terk ediliyordu, Sicilya'da olan buydu, insanlar burada boğulmaları için denize atılmıştı, bu da Peloponessos Savaşı'nın sonlarına doğru artık standart haline gelecekti. Bir çapulcular çetesi masum okul çocuklarını öldürmüş, şehirleri tamamen yıkmış, erkekleri kadınları öldürmüş, çocukları köle olarak satmıştı. Pers Savaşından önce hiç vahşet yok değildi, ama bu denli yoğunlukta hiç olmamıştı ve tahminimce bu denli çeşitlilik de içermemişti daha evvel.

Bunun bir sebebi, bundan önceki savaşların çok daha kısa olmasıydı ve Thukydides'in bize vermek istediği mesaj aslında savaş ne kadar uzun sürerse, o kadar uygarlık sınırlarının altına düşülmesinin kaçınılmaz olacağıydı; eğer uygarlık düzeyinde savaş varsa, o kadar da korkunç nitelikte savaş olmamalıydı. Size önceden de söylediğim gibi, 2400 yıl önce bitmiş olmasına rağmen bu savaşı okuyanları hala bugün dahi etkilemeye devam etmektedir. Hayrete düşmüştüm, Peloponessos Savaşı hakkında bir ciltlik bir tarih kitabı yazdım ve bu 50 000 kopya sattı. Ben çok şaşırırım, yayıncım da... Ama belki de şaşırılmamalıydım, çünkü belki de yüz yıldır insanlar Thukydides ve bu savaşı araştırmakta, belki de üzerlerinde çalışmadıkları zaman onların hakkında bir şeyler duymaktaydı, önemli kişiler hep onlara referans vermektedir.

General Marshall Dışişleri Bakanı iken söylediği ve insanların çok tekrarladığı meşhur bir sözünde, ki bence bu aşinalıktan ziyade meraktan kaynaklanmaktaydı, – bütün bunların neden olduğu hakkında merak, ama bir de doğru olan, eğer bakarsanız –, Thukydides ve Peloponessos Savaşı tüm askeri okullarda okutulmaktadır. Hepsinde, hemen hemen hepsinde, hatta okutulmayan bir okul daha duymadım, her yerdeki uluslararası ilişkiler programlarında... Her yerde Çince Savaş Sanatı Bilimi, Sun-tzu ile birlikte hep ilk

okutulan kitap olmuştur. Bunun sırf klasik okuyoruz diye gösteriş merakından kaynaklandığı sanmıyorum; amaçlarının asıl bu olduğunu düşünmüyorum. Bence bunu yapmalarının asıl nedeni, sırf klasikçilerin değil de tüm bilim insanlarının fikirleri ve görüşleri doğrultusunda Thukydides okuyarak önemli konularda hala devam eden anlam ve değer olduğunu anlamış olmalarıdır.

Sizden bu kitabı ve diğer şeyleri okumanızı istediğimde omuzlarınıza yüklediğim ağırlık yüzünden sizi biraz teselli etmek istiyorum. Zamanınızı boşa harcamıyorsunuz; size bunu anlatmak istiyorum.

2. Bölüm : Savaşın Kökeni

İlk önce savaşın kökeni sorusuna bakmak istiyorum, bu savaş neden başladı, tam ne zaman, bu kavrama bakmak durumundayız, çünkü Thukydides bununla çok ilgiliydi ve hakkında yazdıkları çok sofistikeydi, benim fikrim bu, Thukydides de bence bize üzerlerinde uğraşmamız için düşünecek çok şey sunar.

Thukydides ilk kitabını belki de aslında tamamen bu konu üzerine yazmıştı, neden ve nasıl oluşmuştu bu savaş? Bu konuyu ben çok ilginç ve de önemli buluyorum, çünkü insanlık tarihinin aslında neredeyse tamamen savaşlar tarihi olduğunu kabul etmeliyiz. Toplumlar tipik olarak savaşmak için organize olmuştur ve bunu hep yapmaktadırlar. 20. yüzyıla, 21. yüzyıla vardığımızda artık bunun kötü bir şey olduğunu anlamış olmamız gerekirdi. En azından şimdi savaşlar, geçmişte ne denli pozitif fonksiyonları olursa olsun ve hatta ne denli muhteşemlermiş gibi bir konuma getirilmiş olurlarsa olsunlar, bedelleri çok fazlaydı ve bunu bizler normal olarak kabullenmemeliyiz. Neden savaşlar olur? ve 'Bunları nasıl önleyebiliriz?', bu iki konu aslında çok önemli ve Thukydides, bence, bize düşünmemiz için çok önemli konular sunmakta.

İlk kitabında inceledikten sonra, en doğru neden, en doğru açıklama olarak şu sonuca varmıştı. Şöyle söylemişti, "En doğru açıklama, ki aslında bu en az üzerinde durulmuş olandır, aslında bence Atinalıların gelişmelerinin Lakedaimonianlıları korkutmuş olmasıdır... Bu da onları savaşa sürüklemiştir." Araştırmacılar bu sözlerin tam ne anlama geldiği konusunda hemfikir olmasalar da, ben şahsen çoğunluğun bu konuda savunduğu açıklamadan yanayım. Bu açıklamaya göre, Atina İmparatorluğu, yani Atinalıların ihtişamı o kadar ilerlemişti ki, savaş kaçınılmaz bir boyuta ulaşmıştı, alarm çanlarıyla sarsılan Spartalılar da Atinalılar'la savaşa girip gelişmekte olan güçlerine bir darbe vurmak amacıyla yapacaklarını yapmışlardı. Tüm bu söylediklerim aslında tartışmaya ve farklı fikirlere açık; doğal olarak da bu konu üzerine büyük tartışmalar yapılmakta, ben sadece sizinle ne orijinal ne de tek olan kendi fikrimi paylaşmaktayım.

Şimdi, Thukydides'in, 431 yılında savaş patladığındaki şartları inceleyerek bariz bir sonuca varmamızın olası olmadığını düşündüğünü anlamamız gerek. Bunun kanıtı da önemsiz olanları göz önüne almayıp, en doğru açıklamadan söz etmesidir ki, bu da,

savaşı hızlandıran nedenler dediğimiz olayların kendisine odaklanmamız gerektiği anlamına gelir. Hikayesine Pers Savaşlarının sonunda nasıl savaşın geri geldiğini vurgulayarak başlar ve kendi perspektifinden aslında Atina İmparatorluğu olan Delos Birliğinin kuruluşuyla bağlantılı olan ve önemli bulduğu olayları anlatır. Bu konuya geri dönüyor olması çok kritik bir noktadır, bir başka nokta da, Atina ve Sparta arasında hızla gelişen güvensizliktir, ki bu da Yunan dünyasında büyük bir ikilem yaratmıştır ve tabii sonucu da kolaylıkla gelişen korku olmuştur, bu da Thukydides'in bahsettiği ikinci öge, yani Spartalıların Atina'nın gücünün fazlasıyla gelişmesinden ne denli korktuğudur.

Bu olayların nedenlerinin Thukydides tarafından anlaşılmış olması, beni en çok etkileyen şeylerden birisidir ve hatta onun ön plana çıkarttığı şey olan insani duyguların aslında üniversitelerde uluslararası ilişkiler bölümlerinde okutulanlardan daha da üstün olduğu kanısındayım. Duygulardan bahseder; ancak kendisi bir profesörün anlayabileceği sistemlerden bahsetmez. Bunun çok kuvvetli bir analiz olduğunu düşünüyorum. Thukydides yapı ile ilgilenmekte, kendisi hep ilk önce bunu ele alır. Bunun çok önemli olduğunu düşünmekte, ama devletlerin birbirleriyle neden savaşa girdiğini anlamaya çalışırken de hep şartlarla alakalı insanların duygularını ön plana çıkartır.

Anlattığı bazı olayların daha önce üzerinden geçmiş bulunmaktayız, hatta direkt olarak onun eserinden alıntı yaparak... Bahsettiğim Delos Birliğinin başlangıç dönemi ve Atina İmparatorluğuna dönüşmesi, Spartalıların arasında yükselen şüphe, ama Thasosluların isyanına kadar idare edilen bir dönem, Atinalıların bu arada daha önce hiç olmadığı kadar az gerekçe göstererek ve artan saldırgan tutumu... Ama size daha evvel bahsetmediğim, şimdi anlatmak istediğim, Thukydides'in bahsettiği, 465 yılında Thasosluların Atinalılara isyanı sırasında Spartalıların gitmiş olmaları ve onlara, "Eğer Atinalılara isyan edersek, Attika'yı istila eder misiniz?," diye sormuş olmaları ve Sparta'daki *ephoroi*un, -- yani dış işleriyle uğraşan görevlilerin --, bunu yapacaklarını söylemiş olmaları.

Ama bunu yapamadılar, çünkü bunu yapmadan önce büyük bir deprem oldu ve her şeyi engelledi. Burada vurgulamak gerekiyor ki, Thasoslular ve Spartalıların arasındaki görüşmeler gizliydi ve Atinalıların bu görüşmelerden haberdar olmadığını unutmamız gerek; haberdar olsalardı, Spartalıların *helot*lara karşı yardım olsun diye Peloponessos'a 4000 hoplit kesinlikle göndermezlerdi. Dolayısıyla burada Thukydides'in bu konu hakkındaki değerlendirmesini kabullenmemiz gerek. Ne olduğunu biliyoruz. Spartalıların Atinalılardan ve onların devlet sisteminden şüphelendiği için Atinalıların geri çevirmişti ve bu da Atinalıların arasında ciddi boyutta kızgınlık yaratmıştı; sonra da iç devrim yaşanmış, Kimon'un rejiminin yerini Ephialtes ve Perikles gibi karakterler içeren çok daha radikal bir demokrasi almıştı; ayrıca diplomatik bir devrim de yaşanmıştı, Atinalıların Spartalıların liderliğinde olan Yunan Birliğinden çıkmış, önce Spartalıların düşmanı olan Argos ile, sonra da gelecek savaşlarda kendilerine işe yarayacak boyutta süvari sağlayacağını düşündükleri Thessalia ile ittifak kurmuşlardı.

Bu dönem, aslında daha sonra tarihçilerin Peloponessos Savaşı olarak adlandıracakları savaşın iki tarafı arasındaki çekişmenin ciddiyetini anlamak için kilit bir dönemdir. Savaştan hemen önceki dönemin sonunda Atinalıların çekilmesiyle sonuçlanan olaylar sırasında olan şeylerden birisi de Spartalıların en sonunda *helot* problemini çözümlenmiş olmasıdır. Onları yenmeyi hiç başaramamışlardı ve Ithome Dağı'nda bulunan kalelerinden aşağı indirememişlerdi, ama sonunda oradaki insanlarla bir anlaşmaya varmayı başarmışlardı, "Eğer aşağı inerseniz, Peloponessos dışında herhangi bir yere gidebilmeniz için güvence sağlarız." Tahminleri *helotların* oraya buraya dağılacakları üzerineydi, nereye gidebilirlerdi ki?

Eğer Atinalılar olmasaydı, bu beklenildiği gibi olacaktı, ama Atinalılar, -- nasıl oldu bilmiyoruz --, Korinthos Körfezinin kuzey sahillerinde bulunan Naupaktos adındaki bir şehri ele geçirmişti. Çok iyi bir limanı vardı ve Korinthos körfezine ulaşmak isteyenleri kontrol edecek ve deniz üssü olacak ideal bir yerdi burası. Atinalılar burayı alıp, sonra da Peloponessos'dan kaçan *helotlara* verdiler. Spartalıların aklında olan bu değildi; tabii aralarındaki anlaşmada buna karşı bir şey de yoktu. Ama bu demekti ki, Atinalılar Spartalılara bir darbe daha vurmuştu, onların can düşmanlarını onlara ve onların müttefiklerine karşı Korinthos körfezinin en stratejik noktasına yerleştirmişlerdi.

Bütün bunlara bakarsak, tüm bu değişiklikler olduktan sonra, dünya çok daha değişmiş, Sparta ile Atina ve bunların müttefikleri arasında olabilecek barış için şans çok ama çok daha azalmıştı. Bu iki güç arasında artık bir bağ yoktu. Atinalılar kendilerine müttefik olarak Spartalıların düşmanlarını seçmişlerdi; Atinalılar *helotları* kanatları altına almıştı ve onları muhteşem bir yere yerleştirmişti. Bu durum gelecek için iyi bir reçete değildi, – burada klişe de olsa işe yarayacak bir söz kullanılabilir, insanlar hani bir kıvılcımla patlayabilecek dinamit varilinden bahseder... İnsanlar birçok savaşın başlangıcı için bu metaforu kullanmıştır. Bu betim, bazen duruma uygun olsa da, bazen de değildir. Bu durum için uygun; ama göreceğiz ki Atina ve Sparta arasında olacak bir patlama için fazla bir çabaya gerek kalmamıştı artık.

Kıvılcım, Peloponessos'daki iki Sparta müttefiki arasında gelişen bir anlaşmazlıktan kaynaklanacaktı, Megara ile Korinthos; bu ikisi kuzey Yunanistan'da, Atina'ya kadar uzanan geçit bölgesinde birbirine komşu iki şehirdi. Her ikisi de Sparta'nın müttefikiydi ve Spartalılar duruma müdahale etme kapasitesine sahipti. Yapmaları gereken de onlara benimsetilecekti, çünkü Korinthoslular tartışmayı kazanma durumuna geldiklerinde, savaşı da kazanmış olacaktı, hatta Megara'yla karşı karşıya geldiklerinde Megaralılar Sparta'ya gelip savaşı bitirmeleri için onlardan yardım isteyecekti. Spartalıların cevabı şöyleydi, "Bizi ilgilendirmez; bu sizin probleminiz, bizim değil." Bu aslında çok ilginç. Bunu bilmemiz çok zor aslında, çünkü, Spartalıların ikisi de özerk olan müttefiklerinin birbiri ile savaşmaya karar verdikleri zaman onlara karşı sorumluluklarının teoride ne olduğu ile ilgili yazılı kaynak bulunmamakta.

Bana kalırsa, kimse bu konunun anayasal çarpıklığı hakkında şikayetçi olmadığı için Spartalıların bu olanları göz ardı etmeye hakları vardı. Bence bundan önceki yüzyılda,

hatta yüzyıllarda olan müttefikler arası anlaşmazlıklar da Spartalılar tarafından göz ardı ediliyordu, kendi aralarında çarpışarak istedikleri biçimde çözüm bulmaları bekleniyordu. Korinthos mu, Megara mı kazanmış, Spartalıların umurunda değildi. Neden aralarına girsinlerdi ki... Bu dokunmamazlık politikası herhalde o sırada olmuş depremden ve hemen sonraki *helot* isyanından yeni toparlanıyor olmalarıyla da bağlantılıydı. Daha fazla probleme ihtiyaçları yoktu. Dolayısıyla onları rahat bırakmışlardı.

Spartalıların bu geçmişten gelen umursamaz tavrı daha önce Yunan dünyasındaki tek büyük kuvvet olmalarından kaynaklanmaktaydı. Ama 461'de bu durum artık bitmişti. Megara gibi kaybedenler için artık seçenek vardı. Atina'ya gidip, "Korinthos'a karşı bize yardım eder misiniz? Eğer yardım ederseniz Peloponessos Birliğinden çıkar Atina tarafına geçeriz," diyebiliyorlardı. Bu durum yeni dinamiklerden kaynaklanmıştı. Aramızda Soğuk Savaşı anımsayacaklarımızın bu dönemle aradaki bağlantıları hemen algılayabileceği noktalardan birisini oluşturmaktadır bu. Dünyanın her yerinde olan anlaşmazlıklar, bir tarafta NATO, diğer tarafta Sovyetler Birliği ve Varşova Anlaşması olduğu sürece ciddi problem yaratmamaktaydı. Birçok bölgenin bu güçlerle ciddi bir bağı olmamasına karşın, mesela Afrika, savaşlar çıktığında ya bir tarafa ya da diğerine gidip, "Bize yardım edin, yoksa düşmanınızdan yardım isteyeceğiz," demesi gibi bir şeydi bu. Bu her iki tarafın da ciddi bir problemle yüzleşmesi anlamına gelmekteydi. "'X' ülkesinde ne olduğu umurumda değil," diyebilirdiniz, "Ama ben burada Rusları istemiyorum veya tam tersi." Bu dönemde de buna benzer bir problem ortaya çıkmıştı.

3. Bölüm: Atina kritik bir karar ile karşı karşıya

Atinalılar bu durumda çok zor bir kararla karşı karşıya kalmışlardı. Burada kararların ne denli zor olduğunu size anlatabilmek isterim. Bence doğal olan bir tepki şöyle olabilirdi, "Neden Peloponessos Birliği'nden iltica eden birini kabul edelim ki? Çünkü bu durum ne olursa olsun Spartalıları kızdıracak ve Peloponessoslular ile aramızda savaş çıkartacak, bunu neden isteyelim ki? Megara ve Korinthos arasındaki anlaşmazlıktan bize ne?" Buna karşı olarak denebilir ki, "Korinthos ve Megara arasındaki çekişmenin kim tarafından kazanılacağı umurumuzda değil, ama Megara'nın bizim tarafımızda olmasını istiyoruz, çünkü eğer Megara'yı kontrol edersek, eğer Megara bizim tarafımızda olursa..." – Megara zaten Atina'nın hemen dibinde, geçiş bölgesi olan bir alanda bulunmaktaydı. Bir de, Megara'da uzanan ve geçiti çok zor olan bir dağ sırası bulunmaktaydı, askeri bir tehlike olduğunda bu bölgenin korunmasında çok etkin olacağı şüphesizdi. Kısaca, Megaralıların yardımıyla Atinalılar Spartalıların Atina bölgesine, hatta orta Yunanistan'a ulaşımını kesebileceklerdi.

Daha net bir biçimde açıklayayım. Eğer Megara'yı kontrol ederlerse, Atinalılar herhangi bir Sparta saldırısı karşısında sağlam olacaktı. Bilmeleri gereken şey, eğer bu teklifi kabul ederlerse Sparta'yla savaşa girebilecekleriydi. Ama herhalde birçok Atinalı bunun kaçınılmazlığının farkındaydı. Buradaki en önemli soru, "Spartalılarla savaş yeni koşullara göre mi olmalıydı, yoksa eski sistemde olduğu gibi Spartalıları durdurmadan

topraklarımıza girip tarlalarımızı yakıp yıkmalarına izin vermek durumunda mıyız?," şeklindeydi, ki bu da mağlubiyet anlamına gelmekteydi, çünkü Atinalılar henüz şehirlerini Pire'ye bağlayacak duvarları inşa etmemişlerdi. Spartalılar sadece Atina topraklarına girerek Atinalıların limanla olan bağlantılarını kesebilirlerdi. Bir de biliyoruz ki Atinalılar kendilerine yetecek kadar ürün yetiştirememekteydi.

Atinalıların aklından geçen sorular işte bu şekildeydi. Dikkat ederseniz, buradaki en kritik öge, gelecekteki olasılıkların doğru tahmininden oluşmaktaydı. Eğer Sparta ile savaş tehlikesi söz konusu değilse, niye savaşa neden olunsun ki? Ama Sparta'yla savaş olasılığına inanıyorsanız, kendinizi Sparta'ya karşı neden korunmasız durumda bırakasınız? Neye karar verirsiniz, sonu tehlikeler ve bilinmezlerle dolu. Bu konuda, 'hayat böyle bir şey,' demek dışında bir şey yapamıyorum. Bu neredeyse her zaman doğru. Ve bu kararların önemi konusunda gelişen olaylar güzel bir ders verecekti herkese. Atinalılar Megara'yla ittifak kurmaya karar vermişlerdi ve bundan kaynaklanacak tehlikeleri göze aldıkları anlamına gelmekteydi bu. Kolaylık olsun diye Megara şehrinden Saronik körfezinde bir liman şehri olan Nikaia'ya kadar duvarlar çektiler, Atina da burada kurulmuştu, bir de Pegai şehrinin kontrolünü ele geçirmek istiyorlardı, – diyebilirim ki, herhalde – bölgenin kuzeyinde olan alanı duvarla çevirip askeri güçlerle doldurmayı planlıyorlardı, Sparta'nın Attika'ya giriş kapasitesini kısıtlamak istiyorlardı. İşte bu ittifaktan kazançları böyle olacaktı.

Ama bütün bunların bedeli ağır olacaktı; Thukydides kendi sözleriyle, bu dönemin Atina için nasıl Korinthos nefretinin başlangıcı olduğunu söyler. Korinthos – Atina ilişkilerinin geçmişine bakarsak, – bu konuda çok fazla bilgimiz olmasa da –, bildiklerimize dayanarak çok da dosthane olduğunu söylemek mümkün değil. Araları iyiydi, ciddi sorunlar yaşamamışlardı, ama bundan sonra Korinthos ile ciddi problemler yaşanmaya başlanacaktı, Thukydides hakkında yazdıklarınızı ders kitaplarınızdan okurken de görmüş olmanız gerek, Korinthos, 431'de başlayacak olan Peloponessos Savaşı'nda, yani Büyük Savaş sırasında kritik bir rol üstlenir. Bu da Atinalılar için ödenecek ağır bedellerden birisini oluşturacaktır.

Thukydides'in Peloponessos Savaşı hakkında yürüttüğü yargıya bakıp, bu duruma uygularsak, bunun aslında ne denli doğru olduğunu görebiliriz. Hatırlarsanız, kendisi Atinalıların çoğalan gücünün Spartalılar arasında korku yarattığını söylemiştir ve onlar da bu konuyla meşgul olmuşlardı. Atina'nın gücünün arttığı konusunda şüphemiz olamaz. Kurdukları ittifaklar ve Megara'nın müttefikleri arasına katılmasının yarattığı jeopolitik avantaj, Atina'nın gücünün bir anda çoğalmasını sağlamıştı; Sparta'nın bundan rahatsızlık duyduğundan şüphemizin olmaması gerekir ve sonra da bu duyulan rahatsızlık Sparta'nın Atinalılara savaş açmasına sebep olacaktı. Ben Thukydides ile aynı fikri paylaşıyorum, eğer I. Peloponessos Savaşı'na ele alırsak, tabii, ama bahsettiği bu değil aslında.

Ele almak istediğim bir başka önemli soru da, o büyük savaşa geldiğimizde, "Onun yaptığı analiz başarılı mı?" oluyor. Gerçekten savaş hakkında yaptığı analiz başarılı mı? Size

söylemem gereken, araştırmacıların çoğu yıllarca Thukydides'in açıklamasını ve büyük Peloponessos Savaşı hakkındaki yorumlarını kabul etti, ama ben değil. Dikkatli olun. O da oradaydı, bu konuda benden daha fazla bilgisi olduğu kesin, ayrıca o benden daha akıllı. Yanlış demek için kanıt lazım; diyebileceğim tek şey bu.

4. Bölüm : Çoklu Savaşlar

Savaşın detayları hakkında konuşmamıza gerek yok. Kısaca, savaşı başlatan Atinalılardı, denizde savaştıklarında çarpışmaları hep onlar kazanıyordu, ama karada devamlı kaybediyorlardı. Hiç bir çarpışma yıllarca sürmüyordu; çarpışmalar çoğunlukla Peloponessos yarımadasının doğusunda oluyordu ve bunların hiç biri kimin kazandığı konusunda kesin bir sonuçla bitmiyordu. 457 yılına yaklaştığımızda, – size hep hatırlatıp duruyorum, bu tarihlerin hiç birisi kesin değil. Bu tarihler herkes tarafından kabullenilmiş durumda, ama yine de kesin değiller. Atinalılar Pers İmparatorluğundan bir isyanla ayrılmak isteyen Mısır liderinden bir davet almışlardı; kral onlardan yardım amaçlı bir askeri güç göndermelerini istemişti. Atinalılar bunu kabul eder, ve Thukydides'e göre, cevap olarak, ikiyüz gemilik bir deniz gücü göndermeyi bildirirler. Bu zamana kadar görülen en büyük deniz güçlerinden birisiydi bu. Yani Atinalıların donanması çok büyüktü ve bu kadar çok gemiyi gönderebilecek durumdaydı; bunun ne denli büyük bir girişim olduğunu almanızı istiyorum sizden.

Neden bunu kabul ettiler? Kabul ettiler, çünkü Mısır'ın sunduğu fırsatlar aslında muazzamdı. Bütün Akdeniz'deki en çok buğday üreten bölge Mısır'dı ve Atinalıların devamlı buğdaya ihtiyacı vardı; Mısır bereketli topraklarından dolayı olağanüstü boyutlarda zengin bir ülkeydi. Eğer becerebilirlerse, tabii Atinalılar bu zenginlikten kendilerine de bir pay çıkartmak isteyeceklerdi. Ayrıca Atinalılar resmen hala Perslerle savaş halindeydiler. Dolayısıyla Perslerin kazançlarına balta vurmak onlara gayet makul gözükmekteydi. Bütün bunlara baktığımızda kararlarının ne denli normal olduğunu görmemiz mümkün.

Öbür taraftan, şu soruyla kaşı karşıya kalıyoruz, Spartalılar henüz, karşı taaruza başlamış olsalar da, Peloponessos'daki bir sürü insanla savaşa girişmişken, neden bir de Perslere karşı savaş açsınlardı ki? Bunu düşünmüşlerdi tabii ve bence bu arada Atinalıların kendilerine olan güvenleri ciddi boyutta artmıştı ve göreceğimiz gibi kendilerine fazlasıyla güvenmekteydiler. Tabii bu hikaye Yunanlıların hissiyatlarına, fikirlerine, dinlerine ve mitolojilerine de oldukça uymaktaydı. Bu şimdi iyi bir örnek oluşturacaktı, tabii eğer tarihi, oldukça ateist diyebileceğimiz Thukydides'in yerine Herodotos yazıyor olsaydı... Emin değilim aslında, gerçekten ateist miydi, ama şüpheli olduğu kesin. Herodotos olsaydı çok çapta *hybris*den bahsediyor olurdu, çünkü o zamanki durum bunu gerektirmekteydi.

şimdilik Mısır'daki Atina güçlerini bir kenara bırakalım ve 457 yılındaki durumu bir ele alalım. Elimizde çok güzel bir veri var, nadir bir veri bu, aynı yıldan bir yazıt parçası, bir

Atina kavimine ait olan ve kavimden savaş sırasında nerede savaşmış şehitlerin listesini içeren bir mezar yazıtı ve bundan ne denli gurur duyduklarını içeren bir yazıt. Tabii ki kendi adamlarının kahramanlıklarından gurur duymaktaydılar, ama aynı zamanda bence, savaşmış bölgelerin ne denli geniş bir coğrafyayı kapsadığı için de gurur duymaktaydılar, bu bölgelerin bazıları duyulmamıştı bile, tüm Yunan tarihinde bir örnekleri daha yoktu, – Mısır, Fenike, Halias –, burası kuzeydoğu Peloponessos’da bir şehirdi, Saronik körfezinde büyük bir ada olan Aigina, – biliyorsunuz ki Aigina Atina’nın ve Megara’nın eski düşmanıydı.

Her yerde aynı zamanda savaşılacak çarpışmalar vardı. Hani göğüslerini yumruklayan goril adamlar vardır ya, ne denli muhteşem olduklarını göstermek isteyen... Kendilerini pek beğenirler, – şöyle diyebiliriz –, tanrılardan intikam için yardım isterler, ama intikam hemen değil, önce başka bir zafer gelir. Aigina, Aigina adası, Atinalılar tarafından alınmıştı. Aigina büyük bir deniz filosuna sahipti. Bu durumda filoları ellerinden alınmış ve Atinalılarınkine eklenmişti. Daha önce de kuvvetliydi, ama artık kesinlikle denizlerin sahibi onlardı. Denizde kimse onlara karşı duramıyordu ve Megara’yla yaptıkları ittifaktan dolayı kuzeybatı sınırlarının hakimiyetini tamamen ellerine almışlardı, ama hepsi bu değildi.

En sonunda Sparta olanları görüp Atina’nın gittikçe çoğalan gücüne karşı harekete geçme zamanının geldiğine karar verdi. Özellikle orta Yunanistanda küçük bir bölge olan Doris’in sunduğu şans Spartalıların kararını etkilemişti. Burası Dor kelimesinin kökünün geldiği yerdi. Yani teorik olarak burası Dorların köklerinin geldiği yerdi. Tabii Spartalılar ile aralarının iyi olması doğaldı. Dorlar bazı komşularıyla problem yaşamaktaydı, ama Yunan topraklarındaki şehir devletleri arasındaki devamlı olan sıradan anlaşmazlıklardı bunlar; onlar da Spartalılardan yardım için güç talebinde bulundular. Her şey normal gidişatında olsaydı Spartalılar yardım yollar mıydı bilmiyorum, çünkü bu onların orta Yunanistan’a kadar gitmeleri anlamına gelmekteydi.

Düşünürseniz, Atina’nın Megara’da yaptıklarını ele alırsak, beklenildiği gibi yürüyerek oraya gidemeyeceklerdi. Oraya ulaşmanın tek yolu gemilere binip, Korinthos körfezini yelkenlilerle geçmekti, ama eğer Atinalılar ya da Naupaktos’daki *helotlar* bundan haberdar olurlarsa, denizde onları karşılar ve batıracakları filo gemileriyle beraber orduları da yok edilebilirdi. Eğer bu yolu seçeceklerse gizli gizli geçmeleri gerekecekti. Sizden anlamanızı istediğim, bu olasılığın ne kadar zor olduğu, hatta Thukydides’in bahsetmediği, ama Sicilyalı Diodorus’un söylediği, Boiotia’nın önde gelen şehri, Thebai’nin kendi planları olduğuydu, devamlı tüm Boiotia’nın kontrolünü ele geçirmek istemesi, ama sürekli kendilerine karşı koyan şehirler olduğundan Spartalıların yardımını alabilmek için her türlü şansı değerlendirmek istemeleriydi.

Spartalılar eğer gelip Boiotia’nın kontrolünü ele geçirmelerine yardım ederlerse, onların da Spartalılara Atina’ya karşı yardım edeceklerini söylediler ve bence işte bundan dolayı Spartalılar askeri yardımı kabullendiler. Bunu yaptılar da; Dor problemi için gereğinden fazla büyük bir orduyu alıp yola çıktılar, Atina’yla Boiotia sınırı arasında Tangara adı

verilen bir şehre geldiler. Spartalılar sonra Korinthos körfezinden gizlice geçmeyi de başardılar. Aklınıza, “Neden hem Atinalılar hem *helotlar* bunu anlayamadılar?,” sorusu gelebilir. Spartalıların böyle bir şeyi yapacaklarını tahmin dahi etmemişlerdi, bana sorarsanız, ama yapmışlardı işte.

Savaş olmuştu ve orduların sayıları muhteşemdi. Spartalılar 11.000 adam göndermişti, bu muhteşem bir sayıydı, – kendilerine ait 11.000 adamları yoktu. Spartalılar savaşa müttefikleriyle gitmişlerdi ve Boiotia'nın güçleriyle birleşmişlerdi. Boiotialılar çok iyi savaşçıydı. Atinalılar sınıra kendi güçlerini göndermişti, bu aslında Atina ordusunun önemli bir bölümünü oluşturmaktaydı. Yunan standartlarına göre çok büyük bir kapışmaydı ve sonuç berabere gibi görünmekteydi. Ama Spartalılar teknik olarak kazanmış sayılıyordu. Bu, savaştan sonra savaş alanı onların eline geçmişti, anlamına gelmekteydi, çünkü *trophaion* dikmişler ve kendi şehitlerini kendileri toparlayabilmişlerdi. Atinalılar sonradan gelip ölülerini toplamak için onlardan izin almak durumunda kalmıştı; dolayısıyla, eğer *hoplit* savaş düzenine bakılırsa, kimin kazandığına dair şüphe duyulamazdı; kazanan taraf Spartalılarıdır.

Ancak günümüzde bu duruma günümüzün savaş perspektifinden baktığı, savaşın stratejik sonuçlarının ne olduğunu sorduğumuzda kimin kazandığını söylememiz mümkündür. Savaş eşit sonuçlanmıştı, hatta belki Atinalılar kazandı denebilirdi, çünkü Spartalıların amacı, Atinalıları tamamen yenmiş olmaktı ve onları yaptıklarından, yapacaklarından caydırmaktı, ama bunu başaramamışlardı, kendileri de çarpışma sırasında çok fazla şehit vermişlerdi ve savaşa devam edecek, Atinalıları yeniden savaşa sürükleyip yenecek takatları kalmamıştı. Spartalılar Peloponessos'a geri dönüş yoluna çıktıklarında da Atinalıların onları durduracak gücü kalmamıştı artık. İşte durum böyleydi.

Bundan sonra olanlar aslında Atinalıların buradaki başarısının stratejik boyutunu ön plana çıkartmaktaydı; çünkü bu durumda, birincisi, yıkılmamışlardı, düşmana yarayacak biçimde yenilmemişlerdi, yapmaya çalıştıkları şeyler için yolları kesilmemişti; bunu kanıtlamak için de Spartalılar Boiotia'ya geri çekilince Atinalılar ordularıyla kuzeye çıkıp Boiotia ordusunu Oinophyta adında bir yerde yenmişti, sonra da Atina'yla samimi olan tüm Boiotia devletlerine demokratik sistemler getirmişlerdi. Böyle anlatıyorum da, yine de Soğuk Savaş analojisi, yani benzetmesi, bize yardımcı olacaktır. Sovyet ordusunun galip olduğu ve ele geçirdiği her yerde Sovyetler Birliği'nin kuklası komünist hükümetler kurulmuştu. 5. yüzyılda olanların bunun tam aynısı olduğunu söyleyemem; o dönemlerde dünya çok daha basit, çok daha az sofistikeydi, ama genel fikirin olarak benzeştikleri söylenebilir. Bu şehirleri yöneten liderler hep Atina yandaşıydı.

Bir başka deyişle, Boiotia'da baskın olan tek güç Atinaydı. Durup bir düşünecek olursak, Atina'da Akropolis'e tırmanıp etrafımıza baktığımızda muhteşem bir manzarayla karşı karşıya kaldığımızı anlayabiliriz, yani bu durum her ulusun ideal olarak nitelendirebileceği bir durumdu. Kuzeybatı Megara'yı ele alırsak, müttefik olarak Atina güçlerinin burada bulunmasına ve tüm bu bölgenin bloke edilmesine izin veriyorlardı. Artık Spartalıların Korinthos körfezini gemilerle geçemeyeceğini anlamış bulunuyoruz, bir

daha buna izin verilmeyecekti. Spartalılar ve müttefikleri Peloponessos'da tıkanıp kalmıştı. Denizler tamamen Atina kontrolü altına girmiş bulunmaktaydı.

Bu arada söylemeyi unuttum, Atinalılar Atina ve Pire arasındaki uzun kale duvarlarının inşasını tamamlamışlardı. Spartalılar Attika'ya girmeyi başarsalar bile, artık Atinalılar onlarla savaşmak zorunda değildi ve onlarla uğraşmaları gerekmiyordu, çünkü artık kimse şehir duvarlarını ele geçirmeyi doğru dürüst bilmiyordu, Spartalılar hatta bunu hiç öğrenmemişti. Duruma eğer bu perspektiften bakarsanız, uçak icat edilene kadar Atina çok dayanıklı olan konumunu koruyacaktı ve uçağın icadına daha 2000 yıl vardı, dolayısıyla o zamanki tavırları ne denli sağlam, ne denli güvencede oldukları duygusuyla dokunulmaz olduklarına dair bir his yaratmıştı. Bu Atina ve hatta tüm Yunan tarihinde önemli bir an oluşturmaktaydı. Ben bazı Atinalıların bu başarıyı hiç bir zaman unutmadıkları kanaatindeyim, "Biz bunu başardık ve ilerideki tüm durumlarda beklentimiz de bundan farklı olmayacak."

Peloponessos Savaşı'na geldiğimizde Atinalılar ve Spartalılar arasında barış görüşmelerine tanık olacağız, bu aslında savaş sırasında yaşananlar için olağandı ve Spartalılar bunu hep geri çevirmişti, Thukydides ve başkaları da bence onların deli olduğunu düşünmüşlerdi. Belki doğrudu bu, ama ellerinde geçmişten gelen ve üzerinde odaklandıkları geçmişin nasıl olduğu ve geleceğin nasıl olabileceğini gösteren bellekleri vardı. Ancak tanrıların buna tahammülü olmayacaktı; siz de ben de bunu biliyoruz. Atinalılar korkunç bir bozguna uğrayacaklar ve konumlarının sallantıya girdiğini göreceklerdi.

5. Bölüm : Talihin Tersine Dönmesi

Mısır'da korkunç bir hüsrana yaşanmıştı; kaybetmişlerdi. Persler onları yenmişti; kaç gemi kaybettikleri hala tartışma konusu, ama ne olursa olsun sayı büyüktü. Kayıplar stratejik açıdan çok büyüktü. O kadar büyüktü ki, Delos Birliğinde, -- yani Atina İmparatorluğu da diyebiliriz buna --, isyanlar görülmeye başlamıştı; Atinalılar uzun bir süre bu isyanları bastırmak için uğraşacaktı. Bu büyük yenilginin tarihi 455 olmalıydı, çünkü bundan sonraki yıl o zamana kadar Delos'da bulunan Birliğin hazinesini Atinalılar Atina'ya taşımaya, Parthenon'un arkasında kısa sürede inşa edecekleri odaya koymaya karar vermişlerdi; bunun tarihinin de 454-453 olduğunu kesin olarak biliyoruz.

Bir başka önemli nokta da, bu ana kadar deniz gücüne destek ve görünüşte Birliğin ihtiyaçları için kullanılma amacıyla Birlik kasalarına konulan para artık, biliyoruz ki, Atinalıların elindeydi; Thasos'da olduğu gibi kendi amaçları için kullanılmaktaydılar, ama hala sadece gemiler ve savaşçılar için kullanılıyordu. Atinalılar yeni bir politika başlatmaktaydı, Atinalıların daha önce yaptıkları hakkında ne düşünürseniz düşünün, bence bundan sonra sizlere anlatacağım onların nasıl kesin adımlarla imparatorluk yolunda yükseldiklerinin göstergesiydi; bundan böyle gönüllü devletler birliği kalmayacaktı, çünkü artık Birlik kasalarına konulan paranın onaltıda birini Atina'ya bağış

olarak kendilerine alıyorlardı, ki bu da bir nevi Atina'ya şunu söylemekteydi: Artık kar getirisi topluyorlardı, bu da Birlik üyelerinden vergi toplamak anlamına gelmekteydi, görecekiz ki, – bu paranın nasıl kullanıldığı konusunda tartışmalar ciddi boyuttaydı. Onlar diyorlardı ki, “Bu bizim paramız; istediğimiz gibi kullanırız.”

İki ayrı konu iki ayrı yönde gelişmekteydi ve Birlikte yaşanan tüm problemler Birliğin karakterinin ciddi boyutlarda değişmesine neden oluyordu. Her şey çok zorlaşmıştı, Spartalılarla olan savaş problemleri o kadar ciddi bir boyuta gelmişti ki, Atinalılar bu durumla ondan başkası başa çıkamaz diye düşünerek Kimon'u dahi geri çağırarak Kimon'un geri dönmesi konusunda söylentiler çıkmıştı, ama bu 451 yılında gerçekleşmişti, çünkü *ostrakismos* gereği olan 10 yıl o tarihte dolmuştu, ayrıca Spartalılar ile 5 yıllık barış anlaşması için görüşmeler başlatılmıştı ki, bu görüşmeler her iki tarafın da kabul edeceği ve uzun vadeli bir barış için uğraşı göstermekteydi.

Kimon bu başarıya ulaşılmasını sağlamış ve *ostrakismosun* nasıl işlediğini göstermek için hemen general olarak seçilmişti. Her şey, o hiç şehirden gitmemiş gibiydi ve Kimon Kimon olduğu için gittiğinde, yarıda bıraktığı her şeye geri dönme yolunda hemen çalışmalara başlamıştı, bu da Persler'e karşı hemen savaş anlamına gelmekteydi. Gemilere binip derhal Kıbrıs'a doğru yelken açmıştı, çünkü burası kısmen Pers kontrolündeydi, Perslere karşı savaşıp onları yendikten sonra şanssızlık eseri şehit düştü. Böylece Atina politikasından yok oldu. Bu aslında bayağı önemlidir, çünkü Perikles'e karşı durabilecek, tek destek gören, karizmatik ve ona meydan okuyacak nitelikteki politikacı yoktu artık. Perikles'in nasıl çok genç yaşta Atina devletinde eşi görülmemiş nüfus ve güç kazandığını ancak bu durum güzel açıklar bence.

Kendisi için yeni yasal güçler veya askeri muhafızlar sağlamak gibi bir takım şeyler yapmamıştı. Hiç bir şey değişmemişti, tek değişen şey, meclisi devamlı istediği gibi yönlendirme gücü kazanmış olmasıydı, bir de onunla boy ölçüşecek başka hiç kimsenin olmayışydı. Birazdan da görecekiz ki, başına büyük ve zorlu birşey gelecekti, ama bundan daha sonra bahsedecekiz. Şimdi savaşla ilgili hikâyemize devam edelim. 449'da, yani barış anlaşmasından iki yıl sonra, Sparta'nın Phokis şehrine saldırdığını görüyoruz, Phokis *polis*i orta Yunanistan'da bulunmaktaydı. Ama onların yollarını bulup nasıl oraya kadar çıktığını bilmiyoruz, ama bir şekilde çıkmışlardı işte, ve komşu Phokislilerden Delphi Tapınağı'nın kontrolünü geri almışlardı, yıllarca Phokisliler Delphi Tapınağı'nın kontrolünü rahiplerden kendi ellerine almaya çalışmaktaydı ve bundan dolayı Spartalılar Phokislilerle rahipler adına savaşmışlardı. Ama Phokislileri yenip kendi evlerine geri dönmüşlerdi.

İki yıl sonra, 447'de Atinalılar ordularını oraya yollayacaklardı. Phokis ile ittifak kurup Delphi Tapınağı'nı alıp Phokislilere geri vereceklerdi. Bütün bunlar barışın tam olarak işlemediğinin göstergesiydi aslında. İki taraf da ileride barış içinde yaşayacakları bir ortam yaratmaktan acizdi ve 446'da barışı ve kısa süre için de olsa Yunan dünyasının kurmuş olduğu dengeyi bozacak bir seri olay olmuştu. Öncelikle Boiotia'daki şehirlerde

bir seri oligarşik isyan yaşanmaktaydı ve bu sırada Atina taraftarı demokratik rejimleri atacaklardı, böylece aniden Boiotia artık yandaş değil, tam tersine düşman olmuş olup, Atinalıların baş derdi haline gelecekti. Atina'da buna karşı ne yapacakları konusunda büyük bir ciddiyet tartışması başlamıştı. Perikles'e göre, birşey yapılmamalıydı, ciddi kuvvetli düşmanlara karşı kara seferleriyle başa çıkacak durumda değillerdi. Denemişlerdi, ama Boiotia'yı ellerinde tutamamışlardı, Boiotialıları bırakmaları gerekmektedir.

Onlara karşı olan bir general vardı, Atinalı bir general, – bazen Atina tarihinde karşımıza çıkan isimlere şaşırıyorum. Roman dahi yazıyor olsanız bu denli isimleri kullanmayı göze alamazsınız, çünkü insanlar size güler. Bu tipin ismi Tolmades'di; Yunanca açıksözlü veya cüretkar anlamına gelen *tolmao* fiilinden türemişti, ki kendisi de açıksözlü ve cüretkardı. Atinalılardan geri almak için ordusuyla Boiotia'ya yürümüşü. Bir başka deyişle Perikles'i bu noktada yenmişti, çünkü meclisin onayı olmadan bunu yapması olası değildi aslında. Ama Atinalılar da kızmış olmalıydı, gidip Boiotialıları yenmeyi ve yine kontrollerine almayı onlar da istiyordu. Tolmades müthiş bir hüsrana yaşadı, herkesin standartına göre büyük olacak sayılarda kayıplar verdi ve Boiotia'yı tamamen kaptırmış oldu. Bu arada, Tolmades'in şehit olduğu savaş da, Koronia Savaşı'dır.

Atina artık orta Yunanistan'dan atılmıştı ve böylece size bahsettiğim o ihtişam, kuzeyden gelen düşmanların saldırılarından dolayı gölgelenmişti. Ama olaylar bunlarla kısıtlı değildi. Atinalıların problem yaşadığını ve hassaslaştığını, dolayısıyla yenilebileceklerini gören o zamana dek bayağı mutsuz olanlar bu durumdan yararlanmaya hazırды. Doğu Attika'daki Euboia adasında bir isyan başlatıldı. Perikles'in perspektifinden dahi bu ölümcül bir durumdu. İmparatorluğun adalarında isyanlara izin verilemezdi; denizdeki hükümdarlıklarını etkiliyordu bu. Euboia'nın özgürlüğü tek problem değildi; isyankârların imparatorlukta başarı kazanmasına izin verilemezdi, çünkü bu başka isyanları tetikleyebilirdi ve bunu daha yeni yaşamışlardı. Mısır'da yaşanan hüsrandan sonra bir dizi isyanla uğraşmak zorunda kalmışlardı.

6. Bölüm: 4 Aylık Barış ve Bunu İzleyen 30 Yıllık Barış

Perikles orduyu şahsen yöneterek Euboia'ya gönderdi, aslında götürdü diyebiliriz, ve ordusuyla Euboia'dayken, hani Boiotia artık düşmandı ya, Megara'da bir isyan başlamıştı. Megara'yla olan ittifak zaten aslında muallâk bir karaktere sahipti. Geçmişte olan iki şeyi aklımıza getirelim. Bunlardan ilki, Megara ve Atina'nın yüzyıllarca birbirlerine düşman olduklarıydı; dolayısıyla aralarındaki ittifak zaten doğal değildi, anlık bir anlaşmaya dayanmaktaydı. Ama her zaman buna karşı olan bir sürü Megaralı vardı, dolayısıyla ele geçen ilk fırsatta harekete geçebilirlerdi. Bir diğeri de, Atinalılar başka bir şeyle meşgul olduklarından tüm ordular oraya gönderilmişti. Perikles bunun ne derecede tehlikeli olduğunu anlamıştı aslında, çünkü eğer Megara isyanında başarılı olursa, ki olacaktı, artık Sparta'nın istilasını engelleyecek bir şey kalmayacaktı, ki bunu beklemeleri gerekiyordu ve de olacak olan da buydu zaten.

Euboia isyanını bastıran Perikles Atina'ya geri koşup orayı ele geçirmeye çalışan Peloponessos ordusunu karşılamış ve kuzey Attika ovasındaki inanılmaz bir olaya neden olmuştur; Sparta istilasına karşı Atina ordusunun lideri Perikles idi. Aslında bu Atina için hüsrana çanak açmak demekti, çünkü Peloponessoslular sayıca büyük ihtimalle çok daha üstündü ve daha üstün bir savaş gücüne sahip oldukları da kaçınılmaz bir gerçektir. Gördük ki bu aslında çok da kolay olmayacaktı, çünkü Atinalılar dayanıklı savaşçıydılar, ama sanmıyorum ki, asıl beklentileri savaşı kazanabilmektir. Savaş başlamak üzereyken iki ordu karşı karşıya dizilmişken, bir anda Sparta ordusundan bir grup delege gelmişti. Perikles onları kaşılama üzere öne çıkmıştı, aralarında konuştular ve her iki taraf da kendi ordusuna geri döner, Sparalıların lideri Kral Pleistoanaks'dı, Perikles'le konuştuktan sonra ordusunu alıp Sparta'ya geri dönmüştü.

Bunun nedeni, devamlı bir barış için çalışmalara başlama amacıyla aralarında dört aylık bir barış kararı almış olmalarıydı. Bu ne demekti? Spartalıların aldıkları haber karmaşık yollardan olmuştu. İlk başta Pleistoanaks'a kızmışlardı. Neden savaş için gelmiş olan o Atinalıların kafalarını ezilmemişti? Danışmanı olan Klearidas'ın tavsiyelerine karşı tepki koymuşlardı ve onu sürgüne yollama kararı almışlardı, kaybedilen bu şanstı dolayısıyla çok kızgınlardı. Ama olan olmuştu işte ve bir kez daha Attika'ya yürümemeleri için hiç bir neden yoktu, Atinalılarla yine savaşabilirlerdi, ya da Attika'daki Atinalıların çiftliklerini, evlerini yakıp yıkabilirlerdi ki, bu da Atinalıları en azından mutsuz edecekti, belki de bu yaptıkları gelip savaşmaları için sebep olurdu. Ama bunu neden yapmadılar sonunda? Ama yapmadılar işte, eldeki veriler böyle, eldeki veriler iki yönde. Pleistoanaks'ın kaybettiği büyük bir şanstı, çünkü o sırada Atina sınırlarında her şey yıkım noktasına gelmiş bulunmaktaydı ve savaş için ortam mükemmeldi.

Bunun yanı sıra, her şey yatışmış bulunmaktaydı. Euboia sessiz sakindi ve Atina ortama uyum sağlamış durumdaydı. Ama ilk başta söylediğim hala doğrudu, gelip herkesi savaş için zorlayabilirlerdi isteselerdi. Neden bunu yapmadılar? Zannederseniz Perikles Pleistoanaks'ı gerçekten doğru olan bir şey konusunda ikna etmişti ve Spartalıları yatıştıktıklarında bunun nedenini anlayacaklardı, yani şunu: "Savaşsak ne olacak? Bakın daha kısa bir zaman önce savaştık ve ne oldu? Eh, bizi yendiniz, ama bizi ezemediniz. Kayıplarınız çok yüksek oldu ve bundan bir kazancınız olmadı. Durum şimdi de aynı, hatta o zamandan da daha vahim, çünkü bizi yenseniz dahi, ne yapacaksınız ki? Duvarlarımızın arkasına kaçıp saklanacağız biz de, kapıların arkasına geçtiğimizde bize dokunamayacaksınız dahi ve eğer sizinle savaşmak istemiyorsak, savaşmayabiliriz bile, denizlere egemen filolar bizim elimizde."

"Bizim filolarımıza yarayan müttefiklerimizin tüm zenginliği bizim elimizde. Denizdeki egemenliğimizi koruduğumuz takdirde karadaki topraklarımızı istediğiniz kadar yakıp yıkın. Gerekli tüm buğdayı deniz yoluyla ithal edebiliriz. O zaman ne yaparsınız? Onca kaybı boşu boşuna vereceksiniz ve o zaman dahi istediğinizi yaptıramayacaksınız bize." Tahminimce Perikles'in Pleistoanaks'a sunduğu mantık buydu. Pleistoanaks'ın kariyerine baktığımızda hiç bir zaman savaş yanlısı olmadığını görebiliriz, o savaştan uzak durmak

için her türlü fırsattan mutluluk duyacak bir yapıdaydı. Hatırlarsınız, Spartalılar bunun üstüne gidebilirlerdi, ama bunu yapmadılar. Bu da bize bu açıklamada doğru bir taraf, çekici bir yan olduğunu göstermekte. Dolayısıyla dört aylık barış başarılı olacaktı. Atina ve bazı müttefikleriyle Sparta ve onların müttefikleri arasında barış görüşmelerine yol açacaktı ve 446-445 yılının kış aylarında bitecek olan Otuz Yıllık Barışın başlamasına sebep olacaktı.

Barış anlaşmasına bağlı olarak Atinalıların Ege Denizi dışında kontrollerindeki her yeri bırakmaları şart koşulmuştu, buna Naupaktus dahil değildi ama, *helotlar* hala buradaki hakimiyetlerine devam edeceklerdi. Sözlü olmasa da anlaşılan Atinalıların müttefiklerinin karar aşamasında söz sahibi olmalarıydı, bu da Sparta'nın Atina İmparatorluğunu imparatorluk olarak tanıyor anlamına gelmekteydi. İleride savaş çıkmasını engellemek için bir kaç kural da koymuşlardı, gelecekte savaşı engellemek isteyen her barış anlaşmasında olduğu gibi geçmişte olanlara bakılmaktaydı ve savaşın engellenmesi istenmekteydi. Mesela, bu savaş bir müttefik öbür tarafa geçince patlak vermişti, dolayısıyla bu barış anlaşmasına göre taraf değiştirmek yasaktı.

Ama herhalde, 'bir taraftan öbür tarafa geçmek isteyen bir devlet olursa,' diye düşünen birisi olmalıydı ve bu devletin stratejik konumu belki çok önemli olacaktı, bu durum eğer gerçek olursa barış anlaşmasını nasıl etkilerdi? Önemli olmayacağı sonucuna varmışlardı, çünkü tarafsız olanlar ya bir tarafı ya da öbür tarafı seçeceklerdi zaten. Bir başka deyişle, tarafsız bir devletin seçiminin savaşa sebep olacağı savunulamazdı. Bir de, çok ilginç ve tamamen özgün bir fikir söz konusuydu. Tarihte bunun gibi bir durumla daha henüz karşılaşmış değiliz. Anlaşmaya eklenen maddeden bahsediyorum, bu da anlaşmayı imzalayan iki taraf arasında çıkacak anlaşmazlıklar durumunda, eğer aralarında birbirlerinden memnun olmadıklarını gösteren durumlar cereyan ederse, anlaşmazlıklarla bir hakeme danışmaları söz konusu edilmişti.

Hatırlarsınız, aslında bahsettiğim, "Konuşarak anlaşmaya varalım çocuklar," diyen bir arabulucu değildi. Bahsettiğim aslında, "Sen haklısın, sen haksızsın," diyebilecek nitelikte bir hakemdi. Eğer gerçekten bu maddeye uyulursa, teorik olarak iki taraf arasında bir savaşın çıkmayacağı gerçek olabilirdi. Aslında müthiş bir fikirdi, elimizde herhangi bir veri olmasa dahi, ki bunu benden bir süre bir kaç kere duyacaksınız, bence bu Perikles'in başının altından çıkmıştı. Çünkü bahsedeceğim her şey yeni ve daha önce, Perikles'den önce hiç duyulmamış nitelikteydi, bence akli farklı çalışıyordu, çok yaratıcıydı, eski sorunları yeniliklerle çözecek nitelikteydi. Ona özgüydü bu, savaş korkusu olmadan sorunların çözülebileceği fikrine sahipti, farklılıkların savaşmadan uzlaşmaya ulaştırılacağını düşünmekteydi ve 431'de alacağı tavır da tam anlamıyla buydu. Bu çok büyük önem taşıyordu.

Spartalılar olacaklar hakkında aynı şekilde düşünüyor muydu, bilmiyorum, ama düşünmüyorlardı ki, anlaşmayı kabullendiler. Anlaşmanın şartları böyle iste; iki taraf da and içtikten sonra otuz 30 yıl süresince kurallara uyacaktı. Buna Otuz Yıl Barışı deniyordu, sizin de dinlemek durumunda olduğunuz Thukydides ile benim aramda süren

tartışmayı anlayabilmeniz için bu konuyu ele alıp irdelememiz gerekecek. Barış var, barış var. Bunların hepsi birbirinin aynısı değil. Ben kendi perspektifimden baktığımda üç kategoriye ayırıyorum barış kavramını, şimdi size bunun hangisine uygun olduğunu anlatacağım.

İnsanların bahsettikleri, – hani Birinci Dünya Savaşı’nda olan –, pardon, pardon, Versailles Barışı olacak, hani kritiklerin Kartaca Barışı ile karşılaştırdıkları barıştan bahsediyorlar, -- Hannibal ile savaşılan İkinci Kartaca Savaşı’nı sonlandıran barıştan bahsettiklerini sanıyorlar, ama hayır; aslında bahsettikleri Üçüncü Kartaca Savaşı ile bağlantılı olan barış, hani Kartaca şehrinin yerle bir edildiği... Ölmeyen Kartacalıları da şehirden atmışlardı. Tarlaları sürüp kimse bir daha ürün almasın diye sürülen yerlere tuz dökmüşlerdi. Bu da Kartaca barışlarından birisiydi işte; tartışılabilir bir barıştı bu. O topraklarda bir daha savaş yaşanmayacaktı, çünkü artık yoktu oraları. Bu da bir uç nokta olmuştu işte.

Bir başka uç nokta da, tahminen kazanan taraf daha baskın bir barış benimsetebilirdi, ama ileride öbür tarafla daha iyi ilişki içinde olmak isteyerek, karşı tarafı yerle bir etmeden, onlara güvenmek adına, daha hafif bir barışı tercih edebilirdi. Bir sürü örnek var mesela. Bir de kaybeden tarafın o kadar kötü durumda kaldığı oluyordu ki, ileride bir problem yaratmasına imkan dahi olamazdı.

Bir başka tür barış da, – durun, bir geri adım atalım. Bir başka barış da, insanların söylediğine göre, Westphalia’da 1648’de Avrupa’daki Otuz Yıl Savaşlarını sonlandıran barıştır, burada anlaşma oldu ama, – aslında kimse kaybetmemişti. Kesin kazanmış olan bir taraf yoktu; kesin kaybeden taraf da yoktu. Herkes o kadar uzun zaman savaşmıştı ki, ödenen bedeller çok ağır olmuştu, artık kimsenin kazanacak kadar dayanacak gücü kalmamıştı. Olabildiğince en uygun anlaşmayı kabul etmişlerdi. Bu tür barış başarılı olabilir de olmayabilir de, gelecekteki duruma bağlı ve tahmin etmesi de zor.

Bence en kötü tür olan barışa geldik şimdi de. Buna iyi bir örnek, Prusyalıların Fransa’ya 1870’de benimsettikleri bir barıştır ve barışın asıl odak noktası, Fransız-Prusya Savaşı sırasında Fransa’dan aldıkları ve Almanya’ya ekledikleri Alsace-Lorraine bölgesiydi, aynı zamanda Fransa’yı sonradan başlarına dert olmayacak kadar çok hırpalamışlardı. Ama yakın zamana kadar, hatta belki de sonsuza kadar, Fransa’nın kızgın ve mutsuz olmasına, Alsace-Lorraine’i geri almak için savaşa gidecek kadar kararlı olmasına sebep olmuşlardı. Bu bir dereceye kadar doğruydu, ama 1914’e kadar Fransa’nın Alsace-Lorraine’i gözden çıkartmış olduğu da ortadaydı, insanlar Fransa’nın bu nedenle savaşa gittiklerini söylüyor olsalar da bu doğru değildi. Buna aslında gerçekten inanan Fransızlar yok değildi, ama durumun aslı bu değildi.

Tatmin edici olmayan barış için güzel bir örnek de Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda alınan Versailles Barışıdır. Burada Almanlar, onlara sorulacak olursa, çok daha beter olasılıklara rağmen gördükleri muameleyi çok kötü olarak algılamışlardı; aynı zamanda bayağı çok toprak kaybetmiş, birçok kısıtlamaya maruz kalmış, ama aynı zamanda

Almanya'nın savaştan sonra kendine gelemeyeceği boyutta zarar verilmemiş, kararı değiştiremeyecekleri bir noktaya getirmemişlerdi. Kaybeden tarafın kendilerine benimsetilen barıştan hiç bir şekilde tatmin olmadığı bir durumdu ve ileri bir zamanda kuvvetlenip barışa karşı gelebilirlerdi. Bunların arasında Otuz Yıllık Barış nereye uygundu? Bana göre en yakın anoloji Westphalia.

Bence bu sevimsiz, berbat, iki tarafa da beklemedikleri kadar zarar ve risk yaratan savaştan her iki taraf da memnun değildi; barış sırasında gücü ellerinde tutan taraflar savaşı sonuna kadar devam ettirmenin anlamsız olduğuna karar vermişler, ellerine bir şey geçmeyeceğini düşünerek barış kararı vermişlerdi. Asıl önemli olan buydu. Bu doğruysa, barış yapılabilirdi. Bundan sonra gelecek olan Peloponessos Savaşı kaçınılmaz değildi. Araştırmacılar hala Thukydides'in bunun kaçınılmaz olup olmadığını söylediğini tartışmakta. Bence kaçınılmaz olduğunu düşünmekteydi; araştırmacıların çoğu da aynı fikirdedir. Bir çok insan olmadığını düşünmekte, ama söylediği her neyse, araştırmacılar kabul etmekte. Ama ben "hayır" diyorum, bunun nedeniyse, -- ilk başta sizin için ortaya koyduğum veriler, ama bence bu önemli, o kadar çok şey koşullara değil de, niyete dayanmaktaydı ki...

İşte burada tarihçiler ve siyasi bilimciler arasındaki farkı görmek mümkün. Siyasi bilimciler herşeye sahip olmak isterler, – istediğim kelime neydi? Her halikarda aradığım insanların kasıtlarıyla ilgili değil. Otomatik olmaları gerekiyor; sistematik. Hoşlandıkları bu. Uluslar aslında bilardo topları gibiler. İçlerine bakmak mümkün değil; insanlardan yapılmış değiller onlar. Gruplardan veya parçalardan da oluşmuyorlar. Devlet yapması gerekeni bilardo masasındaki yerlerine dayanarak yapar. Tarihçilerin sorduğu sorular onların ne istedikleri, aradıklarının ne oldukları, korktuklarının ne olduğu, neden oluştukları doğrultusundadır hep. İyi tarihçiler bu çizgide düşünür, – artık gittikçe bulması daha zor iyi tarihçileri.

Tarihçiler arasında artık çok fazla siyasi bilimci bulunmakta. Barışın devam edip edemeyeceği de bu sorularla bağlantılı bence. Oyuncular aslında ne hissediyordu bu konu hakkında? Bundan sonra artık her şeyin böyle olacağını mı düşünmekteydiler, barış istiyoruz mu diyorlardı, yoksa yapacak bir şey yok diyerek olacakları kabullenmeye hazırlarmıydı? Tahminimce verilere dayanarak anlaşmayı yapanlar barışın savaştan daha iyi olacağına inanıyorlardı ve savaşı geciktirmek için ellerini kollarını bağlı tutmaya hazırlardı. Tahmin ediyorum ki Perikles'in 431'deki davranışlarını irdelemeye başlamadan önce bunu yaptığını düşünebiliriz, bence barış delegesi, ki size daha önce de söylemiştim, Spartalıların delegeleri bulunmaktaydı, bunlar tipik olarak tutucu insanlardı ve ellerinde olanı kaybetmek veya ileride savaş çıkartmak konusunda risk almayı sevmezlerdi ve bunlardan oluşurdu Sparta'daki delegeler, tabii bunların hepsi tartışma götürür, ama bence Sparta'daki durum normalde böyleydi.

Barışı bozmak için, durumu bozmak için gerekli olan olayların, fırsatların, olasılıkların, korkuların, şansların bir araya gelmeleri gerekmekteydi. Size anlattıklarım aslında, benim kendi açımdan aslında, ama neden bir başka savaşa gerek olduğu konusunda açık

değil. Araştırmacının sorunu bu derlerse eğer, ama gerçekten neden savaş ıktı? Barış neden başarısız oldu? Bundan sonra bu konuya gireceğiz. 445 ve 431 yılları arasında olanları, barışı sınavan olayları ele alacağız ve anlamak istediğimiz aslında, bozulmadan evvel barış gerçekten işe yarıyor muydu... Gelecek derste irdeleyeceğimiz bu işte.

[Metin Sonu]